

TERÖR FAALİYETLERİNİN TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİNİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

*An Assessment in the Perspective of Possible Solutions for Terror Effects
on Tourism Sector*

Murat YEŞİLTAS*

İlker ÖZTÜRK*

Fatih TÜRKMEN**

ÖZET

Bu çalışmada, terör ve terörizm kavramları, terörizm faaliyetlerinin dünya ve Türkiye perspektifinde turizmle olan ilişkisi ve turizme olan etkileri ayrıntılı olarak ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma, nitel kapsamlı bir araştırma olduğundan ikincil kaynaklardan elde edilen literatür ve istatistiksel bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında terör faaliyetlerinden en az seviyede etkilenilebilmesi için yapılması gerekenler öneriler halinde sunulmuştur. Bu çalışma ileride terör konusu ile yapılacak olan çalışmalara ön fikir vermesi ve bu konunun farklı boyutlarda ele alınmasına kaynak oluşturabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Turizm, Terörizm ve Turizm ilişkisi

ABSTRACT

In this paper, terror and terrorism concepts, terrorist attacks related with world and Turkey and its effects are discussed and examined in detail. Because of the fact that this study is qualitative, literatural and statistical data has been collected. After considering collected data some suggestions are presented to take minimum effects from terrorist attacks. This study as it will be a source for a later discussion and it will give ideas about the topic.

* Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet MYO Öğretim Görevlisi, myesiltas@cumhuriyet.edu.tr

* Cumhuriyet Üniversitesi Cumhuriyet MYO Öğretim Görevlisi, iozturk@cumhuriyet.edu.tr

**Gaziosmanpaşa Üniversitesi ZDTİÖYO Öğretim Görevlisi, fturkmen@gop.edu.tr

Keywords: Terror, Terrorism, Tourism, Relationship Between Tourism and Terrorism.

GİRİŞ

Tüm sektörler faaliyet alanları çerçevesinde ulusal ve uluslararası ortamda meydana gelen gelişmeleri takip etmek ve kendilerini bu değişimler ölçüsünde geliştirmek durumundadırlar. Ancak, günümüzde bu gelişmeler bir takım avantajlar sağladığı gibi bazı tehditleri de beraberinde getirmektedir.

Bu tehditler arasında nerede, ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan ve olumsuz etkileri sadece meydana geldiği bölgede değil tüm dünya ülkelerinde bir kargaşa ortamına sebep olabilecek en önemli tehdit unsuru, terör ve terörizm faaliyetleridir. Terör ve terörizme yönelik faaliyetler ve bu faaliyetleri organize edenler açısından temel amaç kendi ideolojilerini tüm dünya ölçeğinde ses getirecek biçimde yansıtabilmek ve faaliyetlerinin etkililiğini kanıtlamaktır. Dolayısıyla, terör olaylarının ortaya çıkarmış olduğu tahribatlar daha büyük etkiler ile beklenmeyen zamanlarda meydana gelebilmektedir. Bu faaliyetler sonucunda, tüm endüstriler ve özellikle hizmet üreten endüstriler çok yüksek derecede olumsuz etkilere maruz kalmaktadırlar. Hizmet üreten bir sektör olarak turizm sektörü de terör olaylarından olumsuz etkilenen sektörlerin başında yer almaktadır.

Bu çerçevede bu araştırmada, terör ve terörizme yönelik kavramlar açıklanarak dünyadaki terörizm faaliyetlerinin turizm sektörü ile olan ilişkisi incelenmiş ve terörizmin Türkiye turizmi üzerinde oluşturduğu etkiler çözüm önerileri getirilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMLARI

Terör kavramı genel olarak, ‘insanları yıldırma, sindirmek ve korkutma yoluyla onlara belirli davranış biçimlerini benimsetmek için zor kullanma eylemi olarak açıklanmaktadır (Yılmaz ve Yılmaz, 2005:41). Sözlük anlamı açısından ise terör; bir grup veya kliğin güç kazanmak için sistemli bir şekilde vahşi yollara başvurarak yarattığı büyük korku durumu olarak tanımlanmaktadır (Taner, 2000:93).

12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nda terör; “Baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve

Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü eylemlerdir." şeklinde tanımlanmıştır (Emniyet Genel Müd.,2008).

Terör kelimesinin belirtilen anlamlarından hareketle terörizm olgusunu da incelemek yerinde olacaktır. Terörizm kelime olarak Edmun Buke'nin 1792–1794 Fransız Devriminin ardından kurulan yeni Fransız devletini terör saltanatı (reign of terror) olarak eleştirmesi ile ortaya çıkmış ve bugüne kadar kullanılmıştır (Unur, 2000:169).

Terörizmin kelime anlamı açısından değişik tanımları olmasına karşın en çok ifade edilen haliyle; sahip olduğu geniş katılımcılarla kendi politik, dinsel ve ideolojik amaçlarını doğrudan yasa yapıcıları hedef almadan, önceden planlayarak sıra dışı şiddet eylemleri ile gerçekleştirilmesi ve bu şekilde hedeflerine ulaşmayı amaçlayan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bergensen and Han, 2005:134; Paraskevas and Arendell, 2007:1562; Sönmez, 1998:417; Tavares, 2004:1041).

Bir başka tanıma göre ise terörizm, kendi politik amaçlarına ulaşmak amacıyla sistematik olarak şiddet içermektedir ve terörizmin amacı, güç elde etmek, toplumu sindirmek ve normal işleyen bir politik, ekonomik süreci kendi politikaları lehine güçsüzleştirmek ve avantajlısı gibi algılanmasını sağlamaktır (Then and Loosemore, 2006:157). Buna tanımlar çerçevesinde terörizm kavramı için kısaca, terör uygulanması veya terörle karşı karşıya bulunma durumudur denilebilir (Taner, 2000:93).

Terörizm sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir. Bu kapsamda, Then ve Loosemore (2006:158)' un genel olarak terörizmi sınıflandırmalarını incelemek yerinde olacaktır. Bunlar: Klasik, amatör ve dinsel temelli terörizmdir.

a) Klasik Terörizm: Kendi var oluş amaçlarını çok iyi algılamış özel organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Bu grup üyeleri genellikle iyi eğitilmiş profesyonel gizli olarak faaliyet gösteren ve tamamen kendini bu işe adanmış kişilerden oluşmaktadır.

b) Amatör Terörizm: Klasik terörizmin tersine amatör terörizm bu işi bir kereliğine yapmış eğrelti gruplardan oluşmaktadır.

c) Dinsel Amaçlı Terörizm: Kendi kutsal algıladıkları şeyleri zorla kabul ettirmek amacıyla oluşturulmuş gruplardır olarak nitelendirilmiştir.

Dinsel temelli terörizmde tam olarak bilincin biyolojik açıdan ifadesi yapılamamaktadır (Pech and Slade, 2006: 9). Kaynaklara geçen terörist saldırılara bakıldığında, yakın geçmişte yapılan saldırılarda teröristlerin karakteristik özellikleri bakımından sol gruplardan dinsel

gruplara doğru bir değişim içerisinde oldukları da gözlenmektedir (Tavarez, 2004:1043).

Terörizm konusu ile ilgili akademisyenler arasında kimin terörist olduğu kimin özgürlük savaşçısı olduğu, hangi davranış ve hareketlerin terörist faaliyeti olarak tanımlanabileceğine yönelik tartışmalar ise hala mevcuttur. Ancak, bu tartışmalarda beş ortak nokta ortaya konulmaktadır. Bunlar; terörist davranışlarının motivasyonu (politik veya diğer), neye yönelik bir hedef olduğu (savaşılan ya da savaşılmayan), aktörler (alt ulusal gruplar, gizli faaliyet gösterenler), amaçlar (devlet kademesinde korku yaratmak) terörist gruplara katılanların niyetleridir (Paraskevas and Arendell, 2007:1560).

Burada iki önemli amaç dikkatleri çekmektedir. Bunlardan birisi niyet diğeri ise gerçekleştirdiği faaliyetlerdeki amaçtır. Terörizmi tanımlarken ortaya çıkan bir diğer değişken de hareketin sonucuna bağlı olarak değişkenlik sergilemesidir. Bu değişken, davranışın politik olup olmamasına veya yapılan eylemlerin zarar şekline bağlı olarak da ayrıca değişimler göstermektedir (Oliverio and Laudardale, 2005:155).

2. DÜNYADAKİ TERÖRİZM FAALİYETLERİNİN TURİZM İLE İLİŞKİSİ

Turizm günümüzde hızlı büyüyen sektörler arasında yer almaktadır. Dünya Turizm Örgütüne (WTO) göre dünyada silahlanmaya harcanan paranın iki katından fazlasının harcadığı turizm sektörü dünyanın en büyük ve en verimli sektörlerinden birisidir. Yine turizm 126 milyondan fazla insana iş imkânı sağlamakta bunun yanında ülke ekonomileri açısından döviz girdisi oluşturmaktan dolayı her zaman desteklenen sektörlerden olmaya devam etmektedir (Unur, 2000:171). Ancak, turizm sektörü bunalımlara, terör ve şiddet olaylarına yüksek duyarlılığı nedeniyle teröristlerin belli başlı hedefi haline gelmiştir. Turistlerin serbestçe hareketlerinin sağlanmasına yönelik bir ortamın verdiği rahatlık nedeniyle terör eylemleri hem kolaylıkla, yakalanma riski çok düşük olarak sürdürülmekte, hem de medyanın yoğun ilgi odağı olmaktadır (Taner, 2000:94). Unutulmaması gerekir ki, turizm barışın olmadığı yerde asla başarılı olamaz. Barış ise terörist eylemlerin ve savaşın yokluğudur (Unur, 2000:171).

1980'li yıllardan sonra terörizm yasal olmayan gruplar tarafından günlük yaşamın bir parçası haline getirilmeye başlanmıştır. Turistik destinasyonlara yönelik terörist faaliyetler bölgelerdeki iş yaşamını olumsuz olarak bu tarihten sonra daha da etkilemeye başlamıştır (Feichtinger vd.,2001: 284). Öyle ki, terörizm faaliyetleri 1972'ye kadar 206 iken 1985 yılına kadar 3010'a kadar yükselmiştir. Bu olaylar Avrupa ve ABD'nin

turizm gelirlerinin milyonlarca dolar kaybına da neden olmuştur (Pizam and Fleischer, 2001:3). Yakın geçmişte dünya genelinde turistlere yönelmiş terörist saldırılar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: 2001–2006 Yılları Arasında Dünyada Turistlere Yönelik Yapılan Terörist Saldırıları

TERÖRİST SALDIRILARI	TARİH	İNSANA ZARARI
Amerikan havayollarının bombalanması	22 Aralık 2001	–
Karachi’de otobüse bombalı saldırı	8 Mayıs 2002	13 ölü, 40 yaralı
Bali’ ye birinci bombalı saldırı	12 Ekim 2002	202 ölü, 209 ağır yaralı
Mombasa’ya intihar ve füze Saldırıları	28 Kasım 2002	13 ölü, 80 yaralı
Davao havaalanının bombalanması	4 Mart 2003	21 ölü, 149 yaralı
Casablanca bombalanması	16 Mayıs 2003	22 ölü
Marriott Otel/ Endonezya bombalanması	5 Ağustos 2003	12 ölü, 150 yaralı
Canal otel bombalanması/Irak	19 Ağustos 2003	22 ölü, 100’ün üstü yaralı
Supperferry 14/ Filipinler	27 Şubat 2004	63 kişi ölü ve 53 kişinin öldüğü sanılıyor
İki havaalanının bombalanması/ Rusya	24 Ağustos 2004	72 yolcu 19 mürettebat öldü
Sinai bombalanması/ İsrail	7 Ekim 2004	34 ölü, 171 yaralı. Sadece Hilton’ da 31 ölü 159 yaralı
Sharia al-Moski intihar saldırısı/Kahire	7 Nisan 2005	3’ü turist 14 kişi öldü
Kahire’de köprü ve kale bombalanması	30 Nisan 2005	4’ü turist 6 Mısırlı yaralı
Sharm el- Sheikh bombalanması/Mısır	23 Temmuz	88 ölü 150’nin üstünde yaralı
Bali’nin ikinci kez bombalanması	1 Ekim 2005	23 ölü 129 yaralı
Amman’ın bombalanması	9 Kasım 2005	60 ölü 115 yaralı
Dahap’ın bombalanması/Mısır	24 Nisan 2006	23 ölü 80 yaralı
Transatlantik hava yollarına kompo	10 Ağustos 2006	–
Amman’da silahlı saldırı	4 Eylül 2006	1 turist öldü 5 yaralı

Kaynak: Paraskevas, Alexandros. ve Arendall, Beverley. (2007), “A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation Tourism Destinations”, Tourism Management, vol: 28 pp: 1560-1561.

Dünyanın herhangi bir yerindeki turistik destinasyonda turistlere yönelik olarak her dakika çeşitli şiddet ve suç eylemleri meydana gelmeye

devam etmektedir (Pizam, 1999:5). Bu çeşit olaylar turistlerin destinasyon bölgelerine yönelik risk algıları oluşturmaktadır. Araştırmalar dört ana risk faktörün önemli olduğunu belirtmektedir. Bunlar; terörizm, savaş ve politik durağanlık, sağlık sebepleri ve suçtur (Lepp and Gibson, 2003:607).

Son yıllarda terörist olayların artmasının özellikle terörist olaylarla karşı karşıya bulunan ülkeler üzerinde önemli olumsuz bir etki yapabileceği kabul edilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda, terörizmin turizm üzerine önemli bir etkiye sahip olduğu iddiası test edilmiştir. Test sonucunda terörün turizm üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiş ve buna bağlı olarak turizm gelirlerindeki kayıplara göre bu etkinin bugünkü indirim edilmiş değerinin belirlenmesi yoluna gidilmiştir. Ülke veya bölgeye terörist saldırılar zaman serisine dayalı bir transfer fonksiyonu ile ARIMA modeli kullanılarak turizmin ülke veya bölge payı için bir kestirim eşitliğinin tahmini yapılmıştır. Terörizmin turizmi en fazla etkilediği ülkelerden Yunanistan, İtalya ve Avusturya üzerine yoğunlaşmıştır. Tahminler bu üç ülkenin terörist saldırılardan turizm gelirlerinin ters yönde etkilendiğine dair sonuçlar vermiştir (Emsen ve Değer, 2004:71). Çünkü gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke için ekonomik gelişme sağlanması, küresel ekonomilerde güçlü bir hale gelebilmek için turizm gelirleri oldukça kritik bir öneme sahiptir. Fakat terörizm gibi olumsuz şartlar meydana geldiğinde ülkeler bu gelirlerden yeterince faydalanamamaktadırlar (Essner, 2003:2). Sönmez ve Graefe(1998) yılında yapmış olduğu çalışmada terörizm riskinin uluslararası seyahat güvenliğini ne şekilde etkilediğini bununda turistlerin doğrudan seyahat kararına etkisini ortaya koyması bakımından önemlidir

11 Eylül 2001 saldırılarının ABD'deki otel endüstrisine etkisi tam bir trajedi olarak nitelendirilebilir. Saldırıdan sonraki ilk üç ay boyunca ABD'de otel rezervasyonları bireysel varışlar için %20 ile % 50 arasında rezervasyon iptalleri grupların ve tatil firmaların tatil programlarını tamamen iptal etmesi toplantıların, kongreler, seminerlerin, ticari fuarların tamamen iptali ve ertelenmesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Bu trajedinin yaşanması ABD için turizm gelirlerinin en az 2 milyar dolar kaybı anlamına gelmektedir. Bu saldırı sonucunda, birçok otel tekrar müşteri çekmek için oda fiyatlarında %30 ile %50 arasında bir indirim ve bedava kahvaltı, indirimli tiyatro bileti ve üç gece kal 2 gece öde gibi çeşitli promosyonlar yapmak zorunda kalmışlardır (Goodrich, 2002:576).

11 Eylül 2001 saldırıları turizm endüstrisinin ne kadar kırılgan ve nazik olduğunu hatırlatmaktadır. Bu endüstrinin barışı ve ulusların birbirini anlamasını ortaya koymasına rağmen terörist veya suç hareketlerinin genellikle turistik destinasyona yönelik yapıldığı görülmektedir. Bu hareketler ise turizm talebini düşürmekte ve turizm endüstrisini belli bir periyotta durağanlaşmaya ve daralmaya sokmaktadır (Pizam,2002:1).

Turistlere yönelik olarak gerçekleşen saldırıların sadece ekonomik amaçlı olması muhtemel değildir. Turistlere yönelik şiddet olaylarının temelinde sembolik bir önem söz konusudur. Terörist örgütler açısından sembolizm, yüksek bir önem arz eder ve bu yüzden uluslararası turistlere karşı uygulanan bu sembolizm faktörü oldukça değerli bir konumda bulunmaktadır (Cavlek, 2002: 483).

Turistler bu anlamda sıradan yerel bir insana göre (balıkçı, çiftçi) teröristler açısından daha fazla önem taşımaktadır. Bu noktada, turistlerin neden açık bir hedef konumunda olduklarını açıklanmak faydalı olacaktır (Essner, 2003:11).

- Turist kolay saldırıya uğrayabilmektedir çünkü, terörizm çok büyük dikkat gerektirmektedir. Bir terörist için tur otobüsü her gün 8–17 saatleri arasında ideal bir hedef olabilir. Böylece, hedef bölgede planın başarıma olasılığı daha fazladır.
- Turist yerel bir insandan daha kolay bir hedeftir. Çünkü genellikle o teröristin yaşadığı ülkedeki insanlar teröristlerin varlığının farkındadır. Fakat turistler bu varlığın farkında değildirler.
- En önemlisi ise, terör faaliyetleri turistik bölgeye olan turistik seyahatlerin engellenmesine yönelik olabileceğinden yabancı turistler daha fazla tehdit altındadır. Turizmin elastik yapıya sahip olması ve tüketicinin birkaç seçeneğe sahip olması da bu hususta teröristlerin tam anlamıyla başarıya ulaşmasını sağlamaktadır.

Terörist olayların sertlik derecesi beraberinde etkinin büyüklüğünü artırmaktadır. Saldırıların insanların hayatlarına mal olması veya kitlesel yıkımlara sebep olması tam anlamıyla yok olmasına neden olabilmektedir. Şiddet olayların sıklıkla meydana gelmesi terörün turizm talebine olan etkisini daha da artırmaktadır. Turistlerin hafızası göreceli olarak daha kısadır ancak olayların sıklaşması negatif etkiyi artırıcı nitelikte olabilmektedir. Terörist olayların kitle ölümleri ile sonlanması turizm talebi üzerinde tam anlamıyla yıkım ortaya koymaktadır (Pizam and Fleischer, 2001:3).

Terörizm ve savaş gibi durumlarda suç ve şiddet davranışlarının turizm destinasyonlarındaki turizm talebini birden bire olumsuz etkilemez. Talep önceden yavaşça düşmeye başlar daha sonra önemli derecede düşer ve bir sonraki adımda şiddetli bir düşüş olur ve son olarak turistik ziyaretler birden bire kesilir (Pizam, 1999:9). Bu noktada, 1990–1991 yıllarındaki Körfez Savaşı'nın sadece körfez ve Orta doğudaki ülkelerin turist varışlarını etkilemediği aynı zamanda bu olayın Avrupa, Asya, Pasifikte'ki turistik varışlarına da yansıdığı tespit edilmiştir. Böyle bir sonuç, teröristler açısından da kendi faaliyetleri için daha çekici hale gelmektedir. Böylece

küçük terörist gruplar bile az kaynakla büyük etkiler yaratabilme yeteneğine sahip olacaktırlar (Czinkato vd. , 2005:582).

Bu açıklamalar paralelinde, uluslararası turizm hareketlerinin en azından belli bir oranının terörizm riskinin olduğu bölgelerden daha güvenli bölgelere kaydığı söylenebilir. Bu durumda da terörizmin yaşandığı ülkeler elde edebilecekleri turizm gelirinin bir kısmını başka ülkelere kaptırmaktadırlar (Unur, 2000:172). Uluslararası boyutta yaşananlar ışığında Türkiye turizmi açısından terörist faaliyetleri değerlendirmek uygun olacaktır.

3. TERÖRİZMİN TÜRKİYE TURİZMİNE ETKİLERİ

Türkiye açısından turizm sektörü diğer ülkelerde olduğu gibi gelir getiren ve istihdam sağlayan hizmet sektörlerinin en başında yer almaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi turizmin etkilendiği olumsuz faktörlerden birinin de terörizm olduğu yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. 1960 ve 1970’li yıllarda Marksist/Leninist terör, 1980 ve 1990’lı yıllarda etnik terör ve son olarak da kökten dinci terörü yaşayan Türkiye Cumhuriyeti kısa tarihi boyunca neredeyse terörizmin her türüyle karşılaşmıştır. Bu terör türleri arasında Türkiye açısından en kanlı ve ekonomik açıdan maliyeti en fazla terör PKK ismi verilen ayrılıkçı terör örgütünün yaptığı terördür (Unur, 2000:173, Aktan, 2002:59). Çünkü 20 yılı aşkın süredir devam eden PKK terörü başta turizm sektörü olmak üzere birçok sektörü olumsuz şekilde etkilemiş ve hala etkilemeye devam etmektedir.

1990’lar süresince Türkiye’de PKK tarafından yapılan periyodik bombalı ve silahlı saldırılar, turist girişleri üzerinde olası bir negatif etkiye sahiptir. Türkiye’deki PKK eylemleri nedeniyle sadece İngiltere’den gelen turistlerin sayısında yaklaşık %20 oranında azalma söz konusudur. Bu rakam, turizm sektörünün Türkiye’nin yabancı gelirlerinin yaklaşık %25’ini oluşturması nedeniyle oldukça anlamlıdır (Emsen ve Değer, 2004:70). Ayrıca unutulmamalıdır ki, zaman içinde devam ederek gelen terörist saldırılar, etkili bir şekilde doğrudan yabancı yatırımları da azaltabilmektedir. Doğrudan kısa ve uzun dönem maliyetleri yanında terörizmin dolaylı maliyetleri, yeni veya daha fazla turisti çekebilme için daha büyük hacimlere ulaşan tanıtım harcamaları yapılması ihtiyacını, zarar görmüş turistik tesisleri yeniden oluşturma maliyetlerini ve terörist tehlikeleri azaltmak için güvenlik harcamalarını içermektedir. Örneğin, Avrupa ve Akdeniz’deki birçok havaalanı, artan terörist saldırılarına karşılık olarak güvenlik açısından maliyetli iyileştirmeler yapmak zorunda kalmışlardır (Emsen ve Değer, 2004:70).

Türkiye açısından baktığımızda ülke turizmine zarar veren başta PKK olmak üzere terör gruplarının organize ettiği 1993–2006 yılları arasındaki turistleri hedef alan eylemler Tablo 2’de derlenmiştir.

Tablo 2’de belirtilen olaylar beraberinde güvenlik problemlerini getirmekte ve Türk turizmini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü bu ve benzeri problemlerle karşılaşan veya şahit olan turistlerin potansiyel turistlere iletecekleri imaj ve medya yayınlarının etkisi ile turistlerin karar verme süreci üzerinde olumsuz etkiler oluşacak ve dolayısıyla Türk turizminin turistik pazarlama açısından güç durumlara düşmesi kaçınılmaz olacaktır denilebilir (Tosun ve Bilim, 2005:5). İçine düşülen güç durumlar Türkiye açısından çeşitli krizlerin yaşanmasına yol açabilecektir.

Zaten terör de bir çeşit kriz türü olarak değerlendirilebilir ve bu açıdan ele alınacak olursa terörizme karşı da hazırlıklı olmak, yani bir kriz yönetimi planı oluşturmak esastır (Taner, 2000:96). Yavaş ve Aydoğdu (2004)’da terör sebebiyle ortaya çıkan durumlar hususunda devlet ve özel sektör kurumları arasındaki koordinasyonsuzluk, işbirliği ve doğru verilere ulaşmadaki yetersizliğe dikkat çekmişler ve bu olumsuzlukları doğrulamışlardır

Tablo 2: 1993–2006 Yılları arasında Türkiye’de Yaşanan Turistleri Hedef Alan Terörist Eylemler

YIL	OLAY
1993	PKK tarafından güney sahillerinde gerçekleştirilen 12 yabancı, 16 Türk 28 kişinin yaralandığı otel ve restoran bombalama eylemi
1993	Temmuz ayından Ekim ayına kadar 8 değişik olayda PKK tarafından Güney Doğu Anadolu’da 19 batılı turistin kaçırılıp haftalarca alıkonulması eylemleri
1994	PKK’nın 2 Finlandiyalı turisti “Kürdistan’a” giriş vizesi olmadığı için kaçırmaları ve 22 gün alıkoymaları eylemi
1994	PKK tarafından Sultan Ahmet Meydanında bomba patlatılması ve 1 Alman, 1 Hollandalı ve 1 İspanyol olmak üzere 3 turistin yaralanması eylemi
1994	PKK tarafından Kapalı Çarşıya bomba konulması ve 1 İspanyol ve 1 Belçikalı olmak üzere 2 turistin ölmesi ve 17 kişinin yaralanması eylemi
1994	Marmaris ve Fethiye’de bombalama eylemleri sonucu 1 turistin ölmesi ve 10 turistin yaralanması eylemi
1994	Siirt yakınlarında 1 Japon turistin kaçırılması ve 4 gün alıkonulması eylemi
1998	Sultan Ahmet Meydanına bomba atılması ve 2 Hintli, 1 Yeni Zelandalı olmak üzere 3 yabancı turistin ve 4 vatandaşımızın yaralanması eylemi
1998	Ağrı’da 1 Alman turistin ve 1 Türk kamyon sürücüsünün kaçırılması ve ertesi gün Alman turistin bulunması fakat Türk kamyon sürücüsünün bulunamaması eylemi
1999	Terörist başının yakalanması ve akabinde yabancı basında yapılan turistleri hedef alan tehdit eylemleri
2003	İstanbul Neve Şalom Sinagogu ve Şişli Sinagoguna yönelik bombalama eylemleri
2003	HSBC Bankası Genel Müdürlüğü ve İngiltere’nin Başkonsolosluğuna yapılan bombalı saldırı eylemleri
2004	Kuşadası’nda 1 polis amirinin ölümüyle sonuçlanan bombalı eylem
2005	Kuşadası’nda 5 kişinin hayatını kaybettiği 13 kişinin yaralandığı bombalama eylemi
2006	PKK tarafından tatil yörelerine yönelik yapılan Antalya’da 3 kişinin ölümüne, Marmaris’te 21 kişinin yaralanmasına sebep olan bombalama eylemleri

Kaynak: (Paraskevas and Arendall, 2007; Unur, 2000:174; Yavaş ve Aydoğdu 2004:56; Karaelmas, 2005; www.gazetegercek.net) (Tablo, adı geçen kaynaklardan derlenerek düzenlenmiştir).

Bu noktada, yapılması gerekenleri turizm sektörü ve kamu sektörü açısından değerlendirmekte fayda vardır.

Turizm endüstrisi kendi destinasyonunu korumak ve terörist saldırılarının yıkım etkisini en aza indirmek için aşağıdaki aktiviteleri yerine getirmelidir (Pizam, 2002:1-2):

- Bütün turizm çalışanları güvenlik önlemleri ve acil durumlara karşı eğitilmelidir. Buradaki amaç her turizm personelinin güvenlik personeli haline dönüştürülmesi olmalıdır.
- Turistler terörist faaliyetlerine karşı güvenlik ile ilgili hususlarda eğitilmelidir. Burada terörist hareketlere yönelik çeşitli bilgiler sağlanmalıdır.
- Turizm ticaret kurumları bölgesel ve ulusal güvenlik komisyonları kurmalı ve turizm işletmelerinin minimum güvenlik önlemleri aldığını beyan etmelidir.
- Turizm işletmeleri muhtemel bir kriz planı oluşturmalı ve bu planda terörist davranışı sonucunda olumsuz yayınları elemine ederek pazarlama ve planlama faaliyetlerini ortaya koymalıdır.
- Terörist faaliyetlerden sonra oluşan pazarlama stratejisi bu bölgeye yönelik iç turizm faaliyetlerinin gelişmesine yönelik olmalıdır. Örneğin; Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılardan sonra korku nedeniyle bölgeye yönelik kesilen dış turizm talebi arkadaş ve akraba ziyaretleri ile telafi edilmiş bu durum bölgeye yönelik seyahat korkusunun azaltılmasına neden olmuştur.
- Bir diğer denenebilecek pazarlama stratejisi ile bölgeye yönelik paket turlarda fiyat indirimi ve promosyonlar (çocukların bedava kalması, iki kişi kal bir kişi öde vb) gerçekleştirilebilir.

Özel sektörünün yukarıdaki önlemleri almasına karşın kamu sektörünün de aşağıda belirtilen önlemlerle bunları desteklemesi tavsiye edilmektedir (Pizam, 2002:2-3):

- Ulusal yetkililer bütün ulaşım şekillerinde ve onlara bağlı terminallerde güvenliği ve teminatı artırmalıdır.
- Ulusal ve bölgesel yetkililer kendi vatandaşlarına, kendi toplumlarına yönelik olabilecek potansiyel terörist faaliyetlerine karşın uyanık olmaları ve farkındalığın sağlanması için eğitim programları başlatmalıdır. Buradaki amaç kendi komşularını izleyen toplumlar yaratmaktır.

- Mümkün olabildiği kadar geniş turizm alanlarında turizm polis biriminin oluşturulması sağlanmalıdır. Böyle bir birim sadece teröristlik faaliyetlerin içinde bulunduğu turistlere yönelik hareketle ilgilenmemeli aynı zamanda genel olarak halkın terörizm ve suça yönelik olarak eğitilmesine yardımcı olmalıdır.
- Kamuya ait turizm kuruluşları muhtemel terörist faaliyetlere karşı bir plan oluşturmalı ve terörist faaliyetlere derhal cevap verebilmelidir. Böyle bir planın amacı, turistik destinasyona halkın tekrar geri dönüşünün cesaretlendirilmesi olmalıdır.
- Hükümet bölgeye yönelik terörist hareketlerden sonra turizm endüstrisinin yeniden yapılanması ve faaliyete geçebilmesi için turistik destinasyona yönelik finansal destek sağlamalıdır.
- Hükümet kredi, vergi, indirim ve çeşitli finansal ödeneklerle terörist saldırıya uğrayan bölgeleri desteklemelidir.
- Uluslararası kuruluşlar bölgenin terörizmin negatif etkisini azaltacak koruyucu önlemleri araştırmalı ve bölgeye yönelik olan turist akışını tekrar sağlamalıdır.

Belirtilen bu önerilerin yanında karşılaşılabilecek terörist saldırıların krize dönüşmemesi için öncelikle kriz yönetimi planı, kriz yönetimi ekibi ve kriz yönetimi ekibinin kilit üyelerini/yöneticilerini önceden oluşturarak, olası terörist eylem riskleri ve alınacak önlemler, bu eylemlerden etkilenecek hedef kitle, medya ve iletişim noktalarının belirlenmesi son olarak da bu durumda kişilerin nasıl davranacaklarının ortaya çıkarılması gerekmektedir (Taner, 2000:96).

SONUÇ

Turizm endüstrisinin büyük bir değişim içinde olması ve ülke ekonomilerine önemli kazançlar sağlaması terörizme yönelik faaliyetlerin, turizm sektörünün vazgeçilmez enstrümanı olan turistler üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Terör örgütleri turistleri hedef alarak hem iletişim araçlarıyla reklamlarını dünya genelinde yapmakta hem de turizm açısından zengin kaynaklara sahip ülkelerin ekonomisi açısından zararların oluşmasına sebep olmaktadır.

Her ne kadar politik bir ifade şekli gibi gösterilmek istense de terörist olayların, masum insanları, özellikle de amacı sadece turizm faaliyetlerine katılmak olan turistleri hedef alır konuma gelmesi terörist olayların hiçbir haklı tarafı olmadığını ortaya koymaktadır.

Özellikle, turizm faaliyetlerinin barış ortamında daha fazla gelişme eğiliminde olması ve turistlerin kendilerini güvende hissedecekleri huzurlu ortamları tercih etmeleri eğilimi, terörist olaylardan en çok turizm sektörünün olumsuz olarak etkilenmesine zemin hazırlamaktadır. Terörizmin tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmayacağına göre yapılması gerekenler ülkelerin bu gibi olumsuz ve istenmeyen durumlara hazırlıklı olabilmelerini sağlamak, terör sebebiyle oluşabilecek krizleri çabuk atlatabilmelerine yardımcı olabilmek adına günün değişen koşulları dikkate alınarak öneriler getirmek olacaktır. Yavaş ve Aydoğdu (2004), Unur (2000) ve Taner (2000)'in yapmış oldukları çalışmalardan yola çıkılarak başta Türkiye olmak üzere tüm dünya genelinde turizm alanında faaliyet gösteren ve turist çekebilme çabasında olan ülkelerin uygulaması gereken önerileri aşağıdaki şekilde sınıflandırmak yerinde olacaktır:

- Ülkeler arasında uluslararası işbirliğinin terörizme karşı mücadelede etkili olması için gereken çabalara destek vermek,
- Krizlerin turizm ekonomisine etkilerinin sağlıklı olarak aktarımını sağlayacak, sektör-devlet koordinasyonunu temin edecek sektör izleme ve koordinasyon komitesi oluşturmak,
- Bilgi teknolojilerinden yararlanarak sektördeki işletmelerin tam zamanlı doluluk oranları, iptaller vb. verileri koordinasyon komitesi ve kriz masasına aktarabilecek yazılım programları geliştirmek,
- Turizm Bakanlığı bünyesindeki kriz masasını yeniden yapılandırarak, sektör temsilcileri ve akademisyenlerin de katılımıyla krizlerin yönetilmesini, yaşanan her türdeki krizi fırsat olarak değerlendirebilme yönünde eylem planları geliştirmek ve uygulamak,

- Kriz iletişimi ön plana alınarak, konuya ilişkin yapılacak her türlü bilgilendirmeyi sektör bilgisi, iletişim donanımı ve medya ilişkileri açısından bilgili tek bir sözcü aracılığıyla açıklamak,
- Turizm endüstrisine zarar verecek görüntü ve haberlerin yayınına yönelik sınırları belirlenerek, denetim bağımsız medya ilkesi uyarınca Basın Konseyi aracılığıyla sağlamak,
- Eğer terör olayları sebebiyle ülkeler için olumsuz bir imaj durumu söz konusu ise uluslararası düzeyde tanıtım kampanyaları başlatılarak bu imajın yok olmasına yönelik terörizmle mücadelede kullanılan kaynaklar başta olmak üzere finansman kaynaklarından yararlanmak.

Bütün bu önerilenlerin yapılması terör sebebiyle oluşması muhtemel krizlerin en az kayıpla atlatılmasına imkan sağlamakla birlikte önemli avantajlar da oluşturabilecektir.

Yukarıda bahsedilen önerilere ek olarak Türkiye için yaşam standartlarının düşük olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine devletin yatırımları teşvik edici uygulamalarda bulunması, işsizlere iş imkânı sağlaması, okul, spor tesisi, dinlenme ve eğlence türü tesislerin sayılarını arttırması Türkiye'nin konuya ilişkin kararlılığının göstergesi olmaktadır. Ancak, bu ve benzeri yatırımların daha fazla oranda teşvik edilmesi, belirtilen bölgelerde eğitim düzeyi düşük olan halkın terörizmin gerek ekonomik, gerekse sosyal yönden zararları konusunda eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi, Türk-Kürt ayrımının yanlışlığı hususunun önemle vurgulanması gerekmektedir. Ayrıca, işletmelerde diğer tüm krizler gibi terör kaynaklı krizlere hazırlıklı olmalı ve güvenlik sistemlerini yenilemelidirler. Personel alımlarında referanslar titizlikle incelenmeli, güvenilir bir intiba bırakmayan kişiler işletmeye alınmamalıdır. Güvenlik prosedürleri dışına asla çıkılmamalı, güvenlik personeli tesis turları sırasında normal görünmeyen her hususu araştırmalıdır (Taner, 2000:97).

Tüm bu belirtilen önlemler turistleri rahatsız etmeyecek şekilde kararlılıkla alınacak olursa, turizm sektörü açısından başta terör olmak üzere benzeri krizlerin açabileceği yıkıcı etkiler en düşük seviyede atlatılmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- AKTAN, Gündüz. (2002), *Dünyada ve Türkiye’de Terörizm*, Ankara: T:C: Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü.
- CAVLEK, Nevenka. (2002), “Tour Operator and Destination Safety”, *Annals of Terrorism Research*, vol: 29, pp:478-496.
- CZINKOTA, Michael R., Knight, Gary A., Liesch, Peter W., Steen, John.(2005), “Positioning Terrorism in Management and Marketing: Research Propositions”, *Journal of International Management*, vol:11 pp:584-601.
- Emniyet Genel Müdürlüğü – EGM (2003), ”Terör ve Terörizm Emniyet Genel Müdürlüğü Resmi Web Sitesi” www.egm.gov.tr/temuh/terorizml.htm(ErişimTarihi:11.01.2008)
- EMSEN, Ö. Selçuk ve Değer, M. Kemal. (2004), ‘Turizm Üzerine Terörizm Etkileri: 1984–2001 Türkiye Deneyimi, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, sayı:7, s:67–83.
- ESSNER, Jonathon. (2003), “Terrorism’s Impact on Tourism: What the Industry May Learn From Egypt’s Struggle with al-Gama’a al Islamiye”, <http://sand.miss.eduresearch.student-research> Eisner- Tourist Terrorism. PDF. Erişim Tarihi: 15.01.2008).
- FEICHTINGER, G. Hartl, R. F., Kort, P. M., Nova, A. J. (2001), ‘Terrorism Control in the Tourism Industry’, *Journal of Optimization Theory and Application*, vol: 108, pp:283-296.
- GOODRICH, J. N., (2002), ‘September 11 2001 Attack On America: A Record Of The Immediate Impacts And Reactions In The USA Travel And Tourism Industry’, *Tourism Management*, vol: 23, pp:573-578.
- HAN, Y and Bergensen, A.J. (2005), “New Directions for Terrorism Research”, *International Journal of Comparative Sociology*, vol:46, pp:133–153.
- KARAELEMAS, Nilay. (2005), “Kuşadası’nda Terör: 5 Kişi Öldü”, www.voanews.com/turkish/archive/2005-07/2005-07-16-voa2.cfm, (Erişim Tarihi:31.01.2008).
- LEPP, Andrew and Gibson, Heather. (2003), “Tourist Roles, Perceived Risk and International Tourism” *Annals of Tourism Research*, vol:30(3), pp:606-624.
- OLIVERIO, Annamarie and Lauderdoole, Pat. (2005), “Terrorism as Deviance or Social Control: Suggestions for Future Research”, *International Journal of Comparative Sociology* vol: 46, pp: 153-169.
- PARASKEVAS, Alexandros and Arandell, Beverley. (2007), “A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations”, *Tourism Management*, vol:28, pp:1560–1573.
- PECH, J. Richard and Slade, W.Bret. (2006), “Religious Fundamentalism and Terrorism: Why Do They Do It and What Do They Want?”, *Foersight*, vol: 8(1) pp:8–12.
- PIZAM, Abraham and Fleischer Aliza.(2001), “ Severity vs. Frequency of Acts of Terrorism: Which Has A Larger Impact on Tourism Demand” The Center for Agricultural Economics Research Working, Paper No: 2117.

- PIZAM, Abraham. (2002), "Tourism and Terrorism" *International Journal of Hospitality Management*, vol:21, pp:1-3.
- PIZAM, Abraham. (1999). "A Comprehensive Approach to Classifying Acts of Crime and Violence at Tourism Destinations", *Journal of Tourism Research*, vol: 38 pp:5.
- SÖNMEZ, F. Sevil and Graefe, A.R., (1998)," Influence of Terrorism Risk on Foreign Tourism Decisions" *Annals of Tourism Terrorism*, vol: 25(1), pp:112-144.
- SÖNMEZ, F. Sevil. (1998a), "Tourism, Terrorism and Political Instability" *Annals of tourism Terrorism*, vol: 25 (2), pp: 416–456.
- TANER, Bahar. (2000), "Terörizm ve Turizm", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık, ss:93-98.
- TAVARES J. (2004), "The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks" *Journal of Monetary Economics*, vol:51(5), pp:1039-1070.
- THEN, K. Siaw and Loosemore, Martin. (2006), "Terrorism Prevantions, Preporndness and Response in Built Facilities", *Facilities*, vol: 24(5/6) pp:157-176.
- TOSUN, Cevat ve Bilim, Yasin. (2005), "Turistik Pazarlama Açısından Destinasyon Güvenlik İmajı ve Türkiye'nin Güvenlik İmajının Avrupalı Turistler Tarafından Algılanması", *I. Çanakkale Turizm Biyenali*, ss:1-12.
- UNUR, Kamil. (2000), "Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği", *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, Eylül-Aralık, ss:169–177.
- YAVAŞ, Adem ve Aydoğdu, Özlem.(2004), "Küresel Krizleri Yönet(eme)mek Turizm ve Terörizm", *1. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi* 15–16 Nisan 2004, ss:52–72.
- YILMAZ, B. Selin ve Yılmaz, Ö. Devrim. (2005), "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, s:13(39–58). <http://www.e-sosder.com/dergi/1339-58.pdf> (Erişim Tarihi:15.01.2008).
- www.gazetegerçek.net/news_detail.php?id=2200,(Erişim Tarihi: 31.01.2008).